

© NOBELSTIFTELSEN 2006

Generellt tillstånd beviljas för publicering
i tidningar på alla språk från och med
7 december 2006, 17.30 (svensk tid).

För publicering i tidskrifter eller böcker krävs,
såvida det inte gäller sammanfattningar,
Stiftelsens medgivande.

När det gäller all publicering av föreläsningen
i dess helhet eller i längre avsnitt måste ovan
understrukna copyrightnotering anges.

Orhan Pamuk: Min fars resväska

Nobelföreläsning

7 december 2006

Två år före sin död gav min far mig en liten resväska fylld av hans handskrivna texter och skrivböcker. Han antog en för honom typisk skämtsam och raljant ton och sade liksom i förbifarten att han önskade att jag läste dem efteråt, alltså efter hans död.

”Du kan väl se efter”, sade han lite generat, ”om något av allt det där duger någonting till. Efteråt kanske du gör ett urval och ger ut det”.

Vi befann oss i min skrivarlya mitt ibland mängder av böcker. Liksom någon som önskade bli befriad från en mycket distinkt och smärtsam börda, gick far omkring i min skrivarlya osäker på var han skulle ställa sin resväska. I en undanskymd vrå ställde han sedan försynt ifrån sig sin väska. Genast när denna för oss båda besvärande, outplånliga stund var över, återgick vi till våra vanliga roller och släppte fram var sin skämtsam, raljant persona med en lättsammare syn på livet och kunde koppla av. Vi pratade i vanlig ordning om väder och vind, om livet, om Turkiets ousinliga politiska bekymmer och utan nämnvärd grämelse om fars för det mesta misslyckade affärer.

Efter fars besök, minns jag hur jag under några dagar gick fram och tillbaka i närheten av resväskan utan att röra vid den. Den lilla svarta resväskan av läder med sitt lås och runda kanter var mig bekant sedan barndomen. Jag hade sett far bära den när han gav sig av på kortare resor och ibland när han tog med sig saker av något slag från bostaden till arbetsplatsen. Jag mindes hur jag vid fars hemkomst brukade öppna den lilla resväskan och vända upp och ner på hans saker och hur förtjust jag var i doften av eau-de-cologne och utlandet som omgav den. Den här resväskan var för mig ett bekant och förtjusande föremål behäftat med mycket av förgången tid och barndomsminnen, men nu tordes jag inte ens röra vid det. Varför det? Det var naturligtvis tyngden av det gåtfulla allvaret bakom resväskans hemliga gods som hindrade mig.

Nu skall jag tala om det här allvarets mening. Dess mening är resultatet av det som en människa åstadkommer när hon går in i sin kammare, sätter sig vid ett bord och alldeles för sig själv uttrycker sig medelst penna och papper, med andra ord är dess mening litteraturens.

Jag förmådde inte röra vid fars resväska eller öppna den, men jag kände till en del av skrivböckerna som den innehöll. Jag hade sett far i färd med att skriva i några av dem. Det här var inte första gången som godset i resväskan gjorde sig påmint. Far hade ett stort bibliotek och som ung i Istanbul i slutet av 1940-talet hade han velat bli poet och hade översatt Valéry till turkiska, men att skriva dikter i ett fattigt land med få läsare och allt vad det innebär av ett litterärt livs vedermödor var inget han ville utsätta sig för. Fars far – min farfar – var en förmögen affärsman, far hade upplevt en barndom och ungdom i välstånd och han ville inte dras med svårigheter för litteraturens eller skrivandets skull. Han älskade livet, det goda och det sköna livet, det hade jag insett.

Den oro som i första hand fick mig att undvika innehållet i fars resväska var förstas rädslan för att jag inte skulle gilla det jag läste. Far som förutsett detta hade garderat sig bakom en lättvindig attityd till resväskans innehåll. Efter mina tjugofem år som författare blev jag ledsen. Fast jag ville inte klandra far, för att han inte förhöll sig till litteratur mer allvarsamt... Min egentliga farhåga var att det kanske skulle visa sig att far var en bra författare, vilket jag inte ville vare sig veta om eller ens få reda på. Det var egentligen för denna min rädsla som jag inte förmådde öppna fars resväska. Dessutom hade jag inte ens vågat formulera orsaken för mig själv, ty om det ur fars resväska skulle dyka upp sann, storartad litteratur, så hade jag blivit tvungen att acceptera att inuti min far dolde sig en helt annan man. Detta var en skrämmande tanke. Därför att trots min mogna ålder, ville jag att min far enbart skulle vara min far; inte att han skulle vara författare.

Att vara författare betyder för mig att genom årtal av tålmodig strävan upptäcka den hemliga andra personen inuti människan, den inre värld som gör den här personen möjlig: Skrivandet får mig inte i första hand att tänka på romaner, dikter eller litterär tradition, det jag ser är en människa som i avskildhet i sin kammare satt sig vid ett bord och alldeles ensam gått in i sig själv och i skydd av sig själv med ord bygger upp en ny inre värld. Denne man, eller denna kvinna, använder kanske en skrivmaskin eller tillgodogör sig datorns förtjänster, eller gör som jag har gjort i trettio år och skriver på papper för hand med en reservoarpenna. Och unnar sig kanske te, kaffe, cigaretter under skrivandets gång. Ibland reser sig författaren upp från sitt bord och tittar ut genom fönstret, på barn som leker utanför, den lyckligt lottade på träd och ett landskap, ibland på en dyster vägg. Författaren kanske skriver poesi, pjäser eller romaner liksom jag. Alla de här olikheterna blir till efter den egentliga verksamheten som handlar om att sätta sig ned vid bordet och tålmodigt gå in i sig själv. Att skriva är att klä den introspektiva betraktelsen i ord, det är när människan genom att spana in i sig själv tålmodigt och envist och med glädje undersöker en ny inre värld. När jag satt vid mitt bord allt medan dagar, månader och år rann i väg och på de tomma arken så sakteliga lade till fler nya ord, brukade jag känna att jag hade byggt upp en ny inre värld åt mig själv, att jag, på samma sätt som den som sten för sten bygger en bro eller en kupol, synliggjort en annan människa inuti mig. För oss författare är orden våra byggstenar. Genom att känna på dem och förnimma deras inbördes förhållanden, ibland genom att betrakta dem på avstånd, ibland genom att liksom smeka dem med fingrarna och pennspetsen, genom att väga dem, placerar vi in dem, ord efter ord, under loppet av många år, alltmedan vi envist, tålmodigt och med hoppfullt sinne bygger upp nya världar.

Författarskapets hemlighet är för min del inte inspirationen, om vilken man ju aldrig vet varifrån den kan tänkas komma, dess hemlighet är envisheten och tålmodet. Det finns

ett fint uttryck på turkiska som lyder ”att gräva en brunn med nål” och jag undrar om det inte myntats med författare i åtanke. I de gamla sagorna berättas det om Ferhad, som för sin kärleks skull var beredd att ta sig igenom berg och jag känner för hans tålmod och vet vad det vill säga. När jag i min roman *Mitt namn är Röd* skildrade de gamla persiska miniatyrmålarna, som hängivet under flera år avbildade samma häst om och om igen, tills de kunde den utantill, ja, som till och med kunde teckna den med förbundna ögon, så visste jag att jag också talade om författaryrket och mitt eget liv. För att så småningom kunna skildra sitt eget liv såsom en berättelse om andra, för att inom sig kunna känna sådan berättarkraft, måste författaren, skulle jag tro, tålmodigt ägna alla sina år vid ett skrivbord åt denna konst och detta hantverk och förvärva ett positivt sinnelag. Inspirationens ängel, som en del aldrig får besök av, medan andra förunnas desto tätare besök, uppskattar dylikt självförtroende och ett positivt sinnelag och i den stund, då en författare känner sig som mest ensam och som mest tvivlar på sina ansträngningar, sina fantasier och på värdet av sina alster, med andra ord när han tror att hans berättelse enbart angår honom själv, då kommer ängeln och liksom erbjuder historierna, bilderna och fantasierna som förenar den värld ur vilken författaren sökt sig en utväg med den inre värld som han önskar bygga upp. Den för mig mest omvälvande känsla, som jag erfarit under mitt livslånga värv som författare, har varit när jag anat att en del meningar, föreställningar och sidor som gjort mig jublande lycklig, inte varit mina egna utan diktade av någon annan makt och generöst ställts till mitt förfogande.

Jag fasade för att öppna min fars resväska och för att läsa hans skrivböcker, därför att sådana bekymmer som jag hade tagit på mig skulle han aldrig ha befattat sig med, jag visste att han inte sökte ensamheten utan trivdes i goda vänners lag, i folksamlingar, i salongerna, att han var förtjust i skämt och gärna deltog i sällskapslivet. Tills jag vek in på ett annat tankespår: De här tankarna, fantasierna om lidande och tålmod, de kunde lika gärna vara mina egna fördomar, som jag utvecklat ur min erfarenhet av livet och författarskapet. Det fanns oerhört många lysande författare som hade skrivit med mycket folk omkring sig, i kretsen av sina familjer, i sällskapslivets glans och mellan suckar av lycka. Dessutom hade min far i vår barndom, uttråkad av familjelivets monotoni, lämnat oss och rest till Paris, där han på hotellrum – liksom så oerhört många andra författare – hade fyllt skrivbok efter skrivbok. Jag visste att det i resväskan även fanns en del av skrivböckerna därifrån, ty åren innan han gav mig resväskan hade min far till slut börjat berätta för mig om den perioden av sitt liv. I min barndom hände det också att han talade om de här åren, men berörde aldrig sin sårbarhet, sin önskan att bli författare eller identitetskvalen som han hade tampats med på hotellrummen. Han talade om alla gånger han sett Sartre på Paris’ trottoarer och berättade om böckerna han läst och filmerna han sett lika entusiastiskt och innerligt som om han hade förmedlat oerhört viktiga nyheter. Jag hade givetvis aldrig låtit bli att tänka på hur det faktum att jag hade

en far, som i stället för att orda om berömda paschor och religiösa lärde, talade om världsberömda författare, hade bidragit till att jag blev författare. Med detta i åtanke och med hur oerhört mycket jag hade min fars stora bibliotek att tacka för i minnet, borde jag kanske läsa fars skrivböcker. Detta även med hänsyn till hur gärna far – precis som jag själv – när han var hemma tillsammans med oss, vistades ensam i ett rum i ostörd närkontakt med sina böcker och funderingar och utan att bry mig om hans texters litterära kvalitet.

Men just det här skulle jag inte kunna göra, vilket jag kände på mig när jag illa till mods tittade på resväskan som far hade lämnat hos mig. Far brukade ibland lägga sig på divanen vid bokhyllan, ställa ifrån sig boken eller tidskriften som han hade i handen och långa stunder vara djupt försjunken i tankar och fantasier. Då såg jag i hans anlete ett alldeles annorlunda uttryck än det som jag var van vid från skämtandet, stojandet och kivandet som hörde familjelivet till. Hans uttryck signalerade sådan inåtvändhet, som fått mig i synnerhet när jag var barn och under tidiga ungdomsår att ana fars inre rastlöshet och som gjort mig illa till mods. Nu efter alla dessa år vet jag att sådan oro är en av de avgörande drivkrafter som gör att människan blir författare. För att bli författare krävs före tålmod och umbäranden den där inre impulsen som får oss att fly folksamlingar och umgängesliv och avstå från ett ordinärt vardagsliv med var mans upplevelser och stänga in oss i vår kammare. Tålmodet och hoppet behöver vi för att i skrift bygga upp åt oss en värld med djup. Men det allra första steget tas med viljan att gå in i kammaren, kammaren full med böcker. En som läste på detta sätt böcker efter behag, som blott lyssnade till sitt eget samvetes röst, då han diskuterade med andras ord som motpart och som i samtal och åter samtal med böckerna danade sina tankar och sin inre värld, är tveklöst Montaigne, den första stora representanten för fria och självständiga författare, tillika den som markerar den moderna litteraturens begynnelse. Montaigne var en författare som min far läste om och om igen och en som han rådde mig att läsa. Jag skulle vilja se mig som en del av den författartradition som var som helst i världen, må vara i öst, må vara i väst, bärs upp av dem som lämnar umgängeslivet, för att tillsammans med böckerna stänga in sig i sin kammare. Jag ser den sanna litteraturens början i en person som tillsammans med böcker stänger in sig i en kammare.

Men i kammaren, där vi stängt in oss, är vi inte alls så ensamma som man skulle kunna tro. Först gör de andras ord oss sällskap och de andras berättelser, de andras böcker, med andra ord det som vi kallar tradition. Jag är övertygad om att litteraturen är den värdefullaste samling av stoff som människan skapat för att förstå sig själv. I lika hög grad som samhällen, folkstammar och nationer fäster avseende vid sin litteratur och lyssnar på sina författare, ökar deras visdom, rikedom och anseende. Som vi alla vet, är bokbål och författarförakt förebud om tider av mörker och oförnuft som drabbar hela

nationer. Men litteratur är aldrig enbart en nationell angelägenhet. Författaren som med sina böcker stänger in sig i sin kammare och till att börja med företar sig resan i sitt inre, kommer där under årens lopp att upptäcka det som för sann litteratur är oavvisligt: Konsten att skildra vår egen historia som om den vore en annans och att skildra andras historia som om den vore vår egen, det är litteratur. För att kunna åstadkomma detta utgår vi från de andras historier och böcker.

Min far hade ett fint bibliotek, som med sina ett tusen femhundra volymer var stort nog för att mer än väl täcka en författares behov. När jag var tjugotvå år gammal hade jag kanske inte läst varenda bok som fanns där, men jag kände till dem alla, var för sig och visste vilken som var betydelsefull och vilken som vägde lättare, men också var mer lättläst, vilken som hörde till kategorin klassiker, vilken som var en ovedersäglig del av världslitteraturen och vilken som innehöll ett föga bestående, men underhållande vittnesbörd om den lokala historien och vilken bok som var en av min far högt värderad fransk författares verk. Ibland stod jag och tittade på denna bokhylla på avstånd, alltmedan jag drömde om att en dag själv i en egen bostad ha ett likadant bibliotek, ja, till och med ett som var ännu finare och om hur jag skulle skapa mig en värld av böcker. Sett på avstånd, syntes mig ibland fars bibliotek som en liten avbild av världen. Men det var en värld sedd från vår synvinkel, sedd från Istanbul. Vilket även biblioteket vittnade om. Biblioteket hade far åstadkommit genom sina utlandsresor, i synnerhet med böcker som han köpt i Paris och Amerika och därtill böcker som han i sin ungdom på 40- och 50-talen förvärvat i Istanbul hos bokhandlare som sålde böcker på främmande språk och hos andra Istanbuls gamla och nya bokhandlare, som även jag känner till, varenda en av dem. Det är denna blandning av den lokala, nationella världen och västvärlden som är min värld. Från och med 1970-talet satte även jag ambitiöst i gång med att skaffa mig ett bibliotek. Jag hade inte ännu helt och hållet bestämt mig för att bli författare och jag har i min bok med titeln *Istanbul* berättat om hur jag hade anat att jag inte skulle kunna bli bildkonstnär, men att jag inte heller hade någon klar uppfattning om vilken väg mitt liv skulle komma att följa. Å ena sidan tärdes jag av en ohejdad alltomfattande nyfikenhet och en extremt optimistisk hunger efter att läsa och lära; å andra sidan hade jag en känsla av att mitt liv på något sätt skulle bli ett ”bristfälligt” liv, att jag inte skulle leva som andra. Denna min känsla, precis som känslan jag fick när jag tittade på min fars bibliotek, hade delvis att göra med idén om att vara fjärran från centrum, något som Istanbul på den tiden fick oss alla att uppleva, känslan av att vi levde i periferin. En annan oroväckande omständighet visavi ett bristfälligt liv, såväl avseende bildkonst som litteratur, var förstås att jag mer än väl visste att jag levde i ett land som inte nämnvärt vare sig hyllade sina konstnärer eller uppmuntrade dem. På 1970-talet, liksom driven av en önskan att avhjälpa dessa brister i mitt liv, besökte jag nästan furiöst Istanbuls anrika boklådor och när jag för pengar som jag fått av min far köpte gulnade, tummade och

dammiga böcker kände jag lika starkt för förestående läsoplevelser som jag ömmade för både antikvariathandlarnas och de vid vägkanterna, på moskéernas innergårdar och i skydd av murrester etablerade bokhandlarnas fattiga, ovärdade och så eländiga tillstånd så att man blev alldeles dystert till sinnes.

Angående min plats i världen, var den känsla som jag i grunden bar på såväl i livet som i litteraturen den här känslan av ”att inte vara i centrum”. I världens centrum fanns ett liv som var rikare och mer attraktivt än det liv som vi levde och tillsammans med alla Istanbulbor och hela Turkiet befann jag mig utanför allt detta. I dag föreställer jag mig att jag nog delade den här känslan med de allra flesta i världen. På samma sätt fanns det en världslitteratur och den hade ett centrum oerhört långt borta från mig. Egentligen var det mer den västerländska litteraturen jag tänkte på än på världslitteraturen, men vi turkar, vi stod utanför den också. Och det bekräftades av min fars bibliotek. Det rymde böcker och litteratur tillhörande Istanbul, vår lokala värld, med sin mångfald av detaljer som jag älskar och aldrig kunnat låta bli att älska och därtill böcker tillhörande västvärlden som inte alls liknade den som var vår, en skillnad som för oss var både smärtsam och hoppingivande. Att skriva och läsa var liksom att stiga ut ur en värld och finna tröst i den andra världens annorlunda, egendomliga och fantastiska tillstånd. Jag kände på mig att min far ibland, precis som jag själv så småningom skulle göra, läste romaner, för att från livet som han levde fly till väst. Eller så var det så att på den tiden uppfattade jag böckerna som medel vi tog till, för att råda bot på känslan av kulturell brist såsom vi upplevde den. Inte enbart läsandet, att skriva tjänade också som en passage mellan vårt liv i Istanbul och väst. För att kunna fylla de flesta av dem, av skrivböckerna i resväskan, hade far rest till Paris, stängt in sig på hotellrum och sedan tagit sina alster med sig hem till Turkiet. Och jag kände hur detta besvärade mig när jag tittade på fars resväska. Efter mina tjugofem år av avskildhet i min kammare för att kunna hävda mig som författare i Turkiet, blev jag vid anblicken av fars resväska upprorisk över att författarskapet, detta att skriva fritt ur vårt inre, skulle vara en syssla som måste skötas i hemlighet utan samhällets, statens eller folkets insyn. Det var kanske mest av den här anledningen som jag var arg på min far, för att inte ha tagit sitt författarskap på lika stort allvar som jag.

Egentligen var jag arg på min far, för att han inte hade levt ett liv som mitt, för att han alltid undvikit minsta lilla kontrovers i samhället oavsett vad saken handlat om, för att han levt lyckligt leende bland sina vänner och käraste anförvanter. Men genom någon del av mitt sinne visste jag också att i stället för ”arg på” kunde jag säga ”avundsjuk på” och att det kanske skulle vara ett korrektare ord, vilket besvärade mig. Och då, med min alltid lika oresonliga, hätska röst, ställde mig själv frågan: ”Vad är lycka?” Är det lycka att sitta i ett rum för sig själv och tro sig leva ett djupsinnigt liv? Eller att leva behagligt och i sin umgängeskrets tro på samma saker som alla de andra eller låtsas göra det? Att

allt medan man till synes lever i samförstånd med alla, på ett ställe, där ingen kan se en, i hemlighet ägna sig åt att skriva, är det verkligen lycka eller är det olycka? Men de här frågorna lät alldeles för hätska och ilskna. Varifrån hade jag förresten fått för mig att måttet på det goda livet skulle vara lycka? Människor, tidningar, ja, alla betedde sig hela tiden som om lyckan hade varit det avgörande måttet. Gjorde inte bara en sådan sak att riktigheten av dess absoluta motsats var ett ämne värt att undersökas? Hur väl hade jag egentligen känt min far som dessutom alltid hade smitit från oss, från sin familj och hur väl hade jag kunnat uppfatta hans rastlöshet?

Det var sådana impulser som till slut hade fått mig att öppna fars resväska. Kan det i min fars liv ha funnits en olycka som jag inte kände till, en hemlighet som blott genom att uttryckas i skrift blev uthärdlig för honom? I samma ögonblick som jag öppnade resväskan hade jag erinrat mig dess doft efter resorna och jag hade upptäckt att jag kände igen några av skrivböckerna som far för många, många år sedan visat mig utan att närmare gå in på dem. De flesta av skrivböckerna som jag en i taget bläddrade i hade fått sitt innehåll när far i sin ungdom hade lämnat oss och rest till Paris. Allt medan jag, på samma sätt som jag var intresserad av detsamma beträffande författare som jag tyckte om och vilkas biografier jag hade läst, ville få reda på vad min far hade skrivit, hur han hade tänkt när han var i min ålder. Ganska snart förstod jag att något sådant skulle jag inte stöta på. Dessutom hade jag oroats av den författarton som hade mött mig än här, än där i fars skrivböcker. Den här tonen tillhörde inte min far, hade jag tänkt; den här tonen var inte autentisk, eller tillhörde åtminstone inte den person som jag betraktade som min far. En fasa väcktes, som var värre än den i sig oroväckande omständigheten att min far, då han skrev, inte skulle ha varit min far. Min inneboende rädsla för att inte förmå vara autentisk hade vuxit sig större än mina farhågor för att fars texter inte skulle vara bra, till och med för att han alltför starkt skulle ha påverkats av andra författare och var på väg att utvecklas till en i synnerhet från min ungdom bekant autenticitetskris, som hade fått mig att rannsaka hela min existens, mitt liv, min vilja att skriva och mina egna skrivalster. Nu var den här rädslan mer påtaglig än någonsin under mina första tio år som romanförfattare och jag ansträngde mig för att bekämpa den och fasade ibland, för att jag såsom jag hade lämnat bildkonsten, en dag skulle ge vika för samma ångest och även sluta skriva romaner.

Jag tog genast upp de två huvudsakliga känslorna, som när jag stängt och ställt undan resväskan inom kort väcktes hos mig: känslan av att leva i periferin och autenticitetsångesten. Det här var givetvis inte första gången som jag så här ingående upplevde dessa känslotillstånd. Dessa känslor, deras hela omfattning och bieffekter med sina nervändar, inre knutpunkter och olika nyanser, hade jag i årtal läst och skrivit om, själv forskat i vid mitt skrivbord, gjort upptäckter om och fördjupat mig i. Jag hade naturligtvis icke minst i min ungdom flera gånger upplevt dem som mer eller mindre

uppenbar smärta, nedslående överkänslighet och sinnesförvirring som livet och böckerna med jämna mellanrum drev mig in i. Men känslan av att leva i periferin och autenticitetsångesten kunde jag endast genom att skriva om dem i romaner, i böcker (till exempel *Snö* och *Istanbul* om det perifera; om autenticitetsångesten i *Mitt namn är Röd* eller *Den svarta boken*) bilda mig en grundlig uppfattning om. Att vara författare innebär för mig att uppmärksamma sår som vi bär inom oss, mest av allt de hemliga såren som vi vet föga om, att med tålmod upptäcka dem, studera dem, blottlägga dem och sedan se till att dessa sår och smärtor i skrivandet och vårt personliga medvetande blir föremål för vår omsorg.

Att vara författare är att tala om ting som alla känner till utan att veta om det. Att varsebli dem, utveckla och förmedla dem skänker läsaren nöjet av häpnadens tjusning under sina promenader i en välbekant värld. Samma tjusning upplever givetvis vi i konsten att i skrift fullständigt verklighetstroget återge våra kunskaper om dem. En författare, som under många år i sin kammare utvecklat denna sin konst, skapat en värld åt sig och börjar sitt värv med sina egna dolda sår, har tillika medvetet eller omedvetet visat ett djupt förtroende för människan. Jag har alltid burit inom mig den förtroendeingivande känslan av att även andra bär på sår som liknar dessa och att denna omständighet kommer att leda till insikt om att människor liknar varandra. All sann litteratur vilar på en nästan barnslig och optimistisk tillit till att människor liknar varandra. Och det är denna mänsklighet i en värld utan centrum, som den som under årtal i avskildhet suttit och skrivit, önskar nå ut till.

Men av min fars resväska att döma och givetvis av vårt liv bland bleknade färger i Istanbul, hade världen ett centrum någonstans långt borta från oss. Den bieffekt i form av autenticitetsångest, som tillvaron med den Tjechovska provinskänslan präglad av denna fundamentala sanning genererade, har jag talat mycket om i mina böcker. En stor majoritet av världens befolkning lever tyngd av känslor som dessa och till och med av ännu större påfrestningar, ty jag vet själv hur förkrossande det är att berövad all självtillit tampas med rädslan att bli utsatt för förnedrande behandling. Ja, människans främsta bekymmer är fortfarande brist på egendom, mat och bostad... Men numera berättar tv-kanalerna och tidningarna för oss om dessa fundamentala bekymmer mycket snabbare och på ett enklare sätt än litteraturen. Medan litteraturens egentliga uppgift i dag är att beskriva och undersöka, det som räknas som människans fundamentala bekymmer, sådant som rädslan för utanförskap, för att känna sig betydelselös med därav uppkomna värdelöshetskänslor och för samhällens del sårade stolthetskänslor, lättstötthet, ångest för att möta förakt, vredens alla varianter, sårbarhet, förnedringsfantasier utan ände och deras syskon, det nationella stoltserandet, uppblåsthet... Dyliga fantasifoster, som för det mesta kommer till uttryck i irrationella och extremt känsloladdade ordalag, kan jag ana varje gång jag tittar in i

mörkret inom mig själv. Vi blir tidvis vittnen till hur den icke västliga världens stora folkmassor, samhällen och nationer, vilka jag med lätthet kan identifiera mig med, på grund av sin ångest för att bli förnedrade och sin sårbarhet ibland grips av rädsla som leder till vanvett. Jag vet också att i västvärlden, som jag med lika stor lätthet kan identifiera mig med, finns nationer och stater drivna av extrem stolthet över att ha manifesterat renässansen, upplysningen och moderniteten och över sin rikedom, som tidvis grips av en arrogans som närmar sig ett liknande vanvett.

Det är alltså inte endast min far, vi fäster alla oerhört stor vikt vid idén om att världen har ett centrum. Ändå är det den absolut motsatta förtröstan som driver oss till att under årtal stänga in oss i vår kammare, för att skriva; en dag skall våra skrivalster bli lästa och förstådda, därför att det är vår övertygelse att alla människor överallt i hela världen liknar varandra. Men jag vet själv, liksom det framgår av fars texter att det är en sorgmodig optimism sargad av vreden över marginalisering och utanförskap. Kärleken och hatet, som Dostojevskij hela sitt liv hyste gentemot väst, är känslor som även jag mången gång känt inom mig. Men av honom lärde jag mig något väsentligt, ty jag fann den verkliga källan till optimism i den annorlunda värld, som den store författaren med sin hatkärlek som utgångspunkt skapade bortom denna.

Alla författare som ägnat sina liv åt detta värv känner till följande sanning: de skrivskäl med vilka vi sätter oss ned vid skrivbordet gör att den värld som vi så hoppfullt under år av enträget skrivande bygger upp, till slut tar form någon annanstans. Från skrivbordet som vi drivna av grämelse eller vrede satt oss vid, finner vi vägen till en alldeles annorlunda inre värld bortom all grämelse och vrede. Kunde inte också min far ha funnit vägen till en sådan inre värld? Världen, som vi sålunda efter en lång färd når fram till, skänker oss en känsla av att ha upplevt ett mirakel på samma sätt som när efter en lång sjöresa dimman spricker upp och en ö i hela sin färgprakt avtecknar sig inför våra ögon. Eller vi erfar något som liknar det som västerländska sjöfarare överväldigades av, då de med sina fartyg nalkades Istanbul söderifrån och när morgondimman lättade fick se staden. Vid slutmålet för den långa färden som de fyllde av hopp och nyfikenhet givit sig ut på, finner de med sina moskéer, minareter, de fristående husen, gatorna, kullarna, broarna och backarna en stad, en hel värld. En människa vill, liksom en ivrig läsare förlorar sig bland bokens sidor, genast träda in i den nya värld som öppnar sig inför henne och upptagas av den. Vi har satt oss ned vid skrivbordet, ömsom för att vi känt oss hänvisade till periferin, till provinsen, till utanförskap, ömsom drivna av vrede eller av genuin sorgsenhet och upptäckt en alldeles ny inre värld, en som fått oss att glömma dylika känslor.

I motsats till hur jag kände som barn och i min ungdom, är världens centrum för mig numera Istanbul. Inte enbart för att så gott som hela mitt liv utspelat sig där utan lika

mycket därför att jag under trettiofyre år genom att fullständigt identifiera mig med den, beskrivit alla dess gator, dess broar, dess människor, dess gathundar, dess moskéer och fontäner, dess märkliga hjältar, dess affärer, dess celebriteter, dess mörka punkter, dess nätter och dess dagar. I det skedet lösgör sig världen som jag fantiserat ihop från mig och blir i huvudet på mig ännu sannare än staden som jag bor i. Då börjar liksom alla de där människorna och gatorna, föremålen och byggnaderna, de börjar alla samtala med varandra och sinsemellan bilda relationer som jag inte tidigare kunde känna av och de lever sina egna liv utanför min fantasi och mina böcker. Och den värld, som jag i min fantasi byggt upp med lika stort tålamod som krävs för att gräva en brunn med nål, framstår då för mig verkligare än allt annat.

Min far kanske också upplevde lyckostunder av den här arten på samma sätt som författarna som ägnat alla sina år åt detta värv och jag sade till mig själv att jag måste titta i hans resväska fri från allehanda fördomar. Dessutom hade han inte varit en far vilken som helst, uppfordrande, sträng och förtryckande eller bestraffande utan en som värnat om min frihet och som alltid hade behandlat mig med respekt och för detta var jag honom tacksam. Jag måste läsa honom välvilligt, jag måste sätta mig in i det som han hade skrivit i de där hotellrummen. Till skillnad från många av mina barndomsvänner och ungdomskamrater hade jag aldrig varit rädd för min far och trodde ibland att det låg till grund för min fantasis förmåga att fungera fritt eller barnsligt ohämmat och ibland tänkte jag uppriktigt att det var för att min far som ung hade velat bli författare som han trodde på att jag kunde bli det.

Fylld av dessa optimistiska funderingar öppnade jag resväskan, som sedan flera dagar fortfarande stod på den plats, där far hade ställt den och med all min viljestyrka samlad läste jag några skrivböcker och en del sidor. Ja, vad hade min far skrivit? Jag minns vyer från de parisiska hotellen, några dikter, en del paradoxer, resonemang... Nu känner jag mig som en som efter en trafikolycka endast har fragmentariska minnesbilder av det inträffade och som om han ansträngde sig kunde, men inte vill minnas mer. När jag var barn och min mor och far stod på tröskeln till ett gräl, alltså när någondera av dem i den mellan dem två rådande dödstrychnaden tog till orda, brukade far genast knäppa på radion för att lätta upp stämningen och musiken hjälpte oss att snabbare glömma hela incidenten.

Tillåt mig att låta några populära ord fylla musikens funktion och byta ämne! Som ni vet, den fråga som vi författare oftast får, den populäraste frågan lyder: ”Varför skriver ni?” Jag skriver, för att det är mitt hjärtas lust! Jag skriver, för att jag inte liksom alla andra trivs med ett vanligt arbete. Jag skriver, på det att böcker måtte skrivas som jag gör och bli lektyr för mig. Jag skriver, för att jag är så arg på er, jag är arg på alla. Jag skriver, därför att jag tycker så mycket om att en hel dag sitta i en kammare och bara

skriva. Jag skriver, därför att endast genom att förändra verkligheten kan jag fördrå den. Jag skriver, för att hela världen måtte få veta hur jag, de andra, hur vi alla, alla vi i Istanbul och Turkiet har levt och hur vi lever. Jag skriver, för att jag tycker om papperets, pennans och bläckets doft. Jag skriver, för att jag tror mer på litteraturen, romankonsten, än på något annat. Jag skriver, för att det är en vana, en passion. Jag skriver, för att jag är rädd för att bli glömd. Jag skriver, för att jag är förtjust i all berömmelse och uppmärksamhet, som det för med sig. Jag skriver, för att få vara för mig själv. Jag skriver i hopp om att förstå varför jag är så oerhört arg på er och på alla. Jag skriver, för att jag tycker om att bli läst. Jag skriver, för att en gång för alla bli klar med den här romanen, den här texten, den här sidan, som jag en gång påbörjade. Jag skriver, för att alla förväntar sig det av mig. Jag skriver, för att jag med barnatrons innerlighet tror på bibliotekens odödlighet och mina böckers platser på hyllorna. Jag skriver, därför att livet och världen och allting är så otroligt vackert och förunderligt. Jag skriver, för att jag njuter av att klä i ord livets hela härlighet och rikedom. Jag skriver inte för att berätta historier utan för att skapa historier. Jag skriver, för att göra mig fri från känslan av att det alltid finns en plats, dit jag – precis som i en ond dröm – på intet sätt kan ta mig till. Jag skriver, för att jag aldrig kunnat känna mig lycklig. Jag skriver, för att bli lycklig.

En vecka efter det att han hade besökt mig i min skivrarlya, för att ge mig sin resväska, hälsade far på mig igen och hade i vanlig ordning med sig en chokladkaka (han glömde alltid bort att jag var fyrtioåtta år gammal). Och i vanlig ordning pratade vi glada i hågen om livets gång, politik och om familjeangelägenheter. Vid ett tillfälle vände far blicken mot vrån, där han hade ställt resväskan och förstod att jag hade flyttat bort den därifrån. Våra ögon möttes. En besvärande tystnad uppstod. Jag sade inget om att jag hade öppnat resväskan och försökt läsa innehållet och tappade ögonkontakten. Men han hade förstått. Jag förstod också att han hade förstått. Och han förstod att jag hade förstått att han förstod. Dessa ögonblick av förståelse följde på varandra inom några sekunder och sedan var de över. Ty far var en självsäker, avspänd och lycklig människa: i vanlig ordning brast han i skratt. Och som han alltid hade gjort när ha gick i väg hemifrån, sade han även denna gång faderligt några vänliga och uppmuntrande ord.

När jag såg honom gå sin väg avundades jag i vanlig ordning min lyckligt lottade far, hans förhållningssätt fritt från sorger och bekymmer. Men jag minns också att jag den dagen hade förnummit en något skamsen lyckokänsla ila igenom mig. Jag må inte vara lika avspänd som han, jag må inte ha levt ett lika sorglöst och lyckligt liv som han, men känslan av att jag hade givit skrivandet upprättelse, ni förstår... Jag skämdes för att ha känt så här visavi min far. Dessutom hade min far aldrig varit någon förtryckande centralgestalt i mitt liv, han hade givit mig full frihet. Må allt detta påminna oss om att

det som ter sig som en brist i vårt livs centrum visar hur intimt skrivandet och litteraturen är förbundna med känslor av lycka och skuld.

Min berättelse är dock behäftad med för mig ännu djupare skuldkänslor i den andra delen av dess symmetri och som jag den där dagen omedelbart kom ihåg. Tjugotre år innan far hade överlämnat sin resväska till mig, då jag, tjugotvå år gammal, hade bestämt mig för att lämna allt och bli romanförfattare, då jag hade stängt in mig i en kammare och efter fyra år färdigställt min första roman *Cevdet Bey och hans söner*, som opublicerad förelåg som maskinskrivet manuskript, hade jag med skälvande händer överräckt en kopia till min far, bett honom läsa den och tala om för mig vad han tyckte. Inte enbart för att jag litade på hans snille och smak, lika mycket för att far, i motsats till min mor, inte hade opponerat sig mot mina författarplaner var det viktigt för mig att få höra hans gillande. Just då vistades far på annan ort. Jag väntade otåligt på hans hemkomst. När han två veckor senare anlände sprang jag till dörren för att ta emot honom. Far sade inget, men han kramade genast om mig på ett sådant sätt att jag förstod att han hade tyckt om den. En stund drabbades vi av för känsloladdade ögonblick typisk tafatthet mitt i en betryckt tystnad. När vi så småningom lite grand kunde slappna av och börja prata, uttryckte min far oerhört entusiastiskt och i översvallande ordalag sitt förtroende för mig eller snarare för min första bok och sade liksom i förbifarten att jag en dag skulle få det här priset, som jag med stor glädje kommer att få mottaga.

Dessa sina ord uttalade han, mer än som något han trodde på eller för att peka på det här priset som ett eftersträvansvärt mål, såsom en turkisk far, som för att stötta och uppmuntra sin son, säger ”En dag kommer du att bära titeln pascha!”. Och i årtal upprepade han orden varje gång vi träffades, för att ingjuta mod i mig.

Min far dog i december år 2002.

Ärade ledamöter av Svenska Akademien, som tilldelat mig detta stora pris och denna ära, ärade gäster, jag önskar att min far hade varit bland oss i dag.

Översättning från turkiska: Claire B Kaustell